

Рубльова Р. І.

*старший викладач кафедри філософії
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
м. Харків, Україна*

Демченко Я. В.

*курсант
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
м. Харків, Україна*

РЕЛІГІЙНА АРХІТЕКТУРА БЛИЗЬКОГО СХОДУ: СИМВОЛІЗМ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Близький Схід – це особливий ландшафт, де велич, помпезність і пишність становлять його справжню суть. На цих землях процвітає архітектурне надбання, яке здатне привернути увагу своїм магічним сяйвом.

Архітектура мусульманського світу – широкий калейдоскоп стилів, що обіймає віддалені куточки Близького та Середнього Сходу, Кавказу, Індії, а також прибережних земель Піреней. Зачатки цієї архітектури зародилися в VII столітті під впливом мусульманства – релігійного фундаменту цих країв.

Ключову роль у формуванні арабської архітектури зіграло зодчество Сасанідського Ірану (226–651 рр.). Від нього араби перейняли центричні споруди, такі як мечеті і мавзолеї, завершені величезними куполами еліптичних обрисів. Основу таких купольних конструкцій становили чотири квадратні сторони та невеликі аркові перемички – трюмпи, які були на кутах. Арки в арабському стилі варіювалися: від підковоподібної до стрільчастої, а саме пологіші стрільчасті характерні для Індії, а для мавританської Іспанії – підковоподібні.

Головними будівельним матеріалом була обпалена цегла та камінь – вапняк або піщаник. Фаянс, майоліка, дерево, гіпс і очерет доповнювали палітру матеріалів. Мармур використовувався для колонних конструкцій у західній частині мусульманського світу та Африки. Аркові перемички з підвищеними контурами викладали в основному з цегли, а дерев'яні балки, характерні для ісламської культури, часто служили опорою арок, оздоблених орнаментом.

Цей унікальний архітектурний код – не просто камінь та форма; він розповідає історії народів Сходу в їхній неповторній величі і духовності. Просторовою організацією мечеть значно відрізняється від християнського храму. В основі своїй вона має дві частини і складається з великого двору з колодязем для ритуальних обмивань і з власне молитовні. Двір оточений колонадою, до нього примикає молитовня у вигляді великого багатонісного простору, розділеного рядами колон, з нішею в стіні (міхраб), де зберігається коран. Для читання корану тут обладнана дерев'яна або кам'яна кафедра. Зовнішній вигляд доповнюється мінаретами, з яких віруючі призиваються до молитви. Це стрункі призматичні (наприклад, в Іспанії та Марокко) або циліндричні (в Персії і Туреччині) вежі з галереями.

Зодчество мусульманських країн відрізнялося активним застосуванням дрібномасштабного орнаменту, переважно необразотворчого, що рівномірно заповнювало ту чи іншу відведену для нього поверхню.

Варто зауважити, що у наступних століттях в арабських країнах провідним типом мінаретів стає тонка, стовпоподібна споруда, що звужується і скругляється догори.

Релігійна архітектура Близького Сходу є унікальним поєднанням культур, релігій та історичних традицій, які формували її протягом тисячоліть. Цей регіон, що став колыскою основних світових релігій (іслам, християнство, юдаїзм), має багатий набір архітектурних форм і символів, що втілюють як духовні, так і соціальні аспекти життя.

Юдаїзм, одна з найдавніших релігій Близького Сходу, приділяє особливу увагу сакральним спорудам, які втілюють ідею зв'язку людини з Богом. Найвідомішим прикладом є Єрусалимський храм, побудований за часів Соломона, який став символом єдності єврейського народу.

Архітектура храму характеризувалася гармонією пропорцій та чіткою функціональністю. У центрі храму знаходилось Святилище, де зберігався Ковчег Завіту. Цей простір символізував Божу присутність серед людей. Сучасним втіленням духовного спадку є Стіна Плачу, яка зберігає пам'ять про зруйнований храм і об'єднує юдеїв у молитві [1, с. 102].

Християнська архітектура Близького Сходу поєднує елементи візантійської, римської та місцевої архітектури. Базилика Різдва Христового у Вифлеємі та Храм Гробу Господнього в Єрусалимі є одними з найвідоміших прикладів.

Ці споруди мають глибокий символізм. Наприклад, хрестоподібна форма базилік символізує розп'яття Христа. Вітражі та мозаїки зображують біблійні сюжети, сприяючи візуальному переказу

священної історії. Крім того, ці місця паломництва виконують важливу роль у збереженні християнської ідентичності в умовах багатоконфесійного середовища [3, с. 56].

Ісламська архітектура, яка виникла на початку VII століття, значно вплинула на архітектурний ландшафт Близького Сходу. Мечеті є головним типом релігійних споруд, що відображають ключові ідеї ісламу.

Мечеті, такі як Купол Скелі в Єрусалимі та Мечеть Омейядів у Дамаску, вражають своєю символікою. Наприклад, геометричні візерунки та арабески відображають ідею нескінченності Божого творіння. Мінарети, які використовуються для закликів до молитви, також є символом піднесення до Бога [2, с. 193].

Символізм у релігійній архітектурі Близького Сходу відіграє ключову роль у передачі духовних ідей. Форми, матеріали та декор несуть глибокий зміст:

- 1) форма споруд – центральний купол у багатьох храмах і мечетях символізує небо і духовний центр;
- 2) матеріали – використання мармуру, золота та кольорових мозаїк відображає ідею святості та величі бога;
- 3) декор – написи з корану в мечетях або біблійні сцени в християнських храмах акцентують увагу на божественній мудрості.

Сакральний простір у релігійній архітектурі Близького Сходу має особливе значення. Архітектурний дизайн храмів, мечетей та інших культових споруд часто передає ідею зв'язку земного з божественним.

У багатьох культових спорудах використовується концепція центральної осі, яка символізує шлях до Бога. Наприклад: у юдаїзмі головна увага приділяється Святому Мишкану, яке розташоване в серці храму, наголошуючи на центральності Божої присутності [1, с. 78]; у християнських базиліках головний вівтар завжди розміщений на східній стороні, що символізує воскресіння Христа та надію на спасіння; в ісламських мечетях кібла, яка вказує напрямком до Мекки, є основною лінією, що орієнтує молитву.

Світло є універсальним символом божественної присутності:

- 1) у юдаїзмі світло в Менорі символізує духовну мудрість;
- 2) у християнстві вітражі, що пропускають кольорове світло, символізують Божу благодать, яка проникає у світ;
- 3) в ісламській архітектурі численні вікна куполів створюють гру світла, підкреслюючи велич божественного творіння.

Купол, характерний для ісламських мечетей, відображає небесну сферу і нескінченність Бога. Мінарети піднімаються в небо, уособлюючи молитву, яка підноситься до Аллаха. У християнських

храмах куполи також символізують небеса, а дзвіниці виконують роль заклику до духовного пробудження.

Усі три релігії приділяють велику увагу геометричним формам:

1) у юдаїзмі квадрат і прямокутник відображають ідею порядку і стабільності;

2) у християнстві коло в дизайні храмів символізує вічність і Божу безмежність;

3) в ісламі геометрія та арабески вказують на гармонію всесвіту та вічність божественного порядку [2, с. 69].

Архітектура не лише слугує релігійним цілям, але й закріплює національну, етнічну чи релігійну ідентичність.

1. Юдаїзм – відновлення ідентичності через архітектуру.

Після руйнування Єрусалимського храму його залишки стали символом єврейської єдності та надії. Повернення до архітектури храму в сучасному ізраїльському контексті також підкреслює значення національної самобутності.

2. Християнство – зміцнення ідентичності через паломництво.

Місця, пов'язані з життям Ісуса Христа, такі як Вифлеєм чи Єрусалим, об'єднують християн із різних культур, підкреслюючи їхню спільну духовну спадщину.

3. Іслам – мечеті як центр громади

Архітектура мечетей у регіоні символізує не лише релігійний, але й соціальний центр. Вони стають місцем збереження культурної пам'яті та колективної ідентичності мусульманської умми.

Архітектура Близького Сходу використовує символіку як спосіб передати наступним поколінням релігійні ідеї та культурну спадщину. У цьому контексті вона слугує своєрідною мовою, яка формує ідентичність і зв'язок із минулим.

Наприклад, Купол Скелі в Єрусалимі побудовано на місці, яке мусульмани вважають точкою Вознесіння пророка Мухаммеда. Цей архітектурний елемент відображає важливість історичної пам'яті в ісламській традиції.

Релігійна архітектура є динамічною – вона адаптується до сучасності, не втрачаючи при цьому своїх символічних основ. Наприклад, нові храми чи мечеті відображають сучасні архітектурні тенденції, але зберігають традиційні елементи, щоб підтримувати зв'язок із минулим.

Архітектура релігійних споруд також є інструментом збереження ідентичності народів:

1) для юдаїзму архітектура стає виразником національного духу;

2) для християнства вона слугує засобом укріплення громади через паломництва;

3) для ісламу – відображенням універсальності та єдності умми [2, с. 231].

Отже, релігійна архітектура Близького Сходу є не лише пам'яткою минулого, але й живим виразником духовного багатства регіону. Символізм, втілений у сакральних спорудах, слугує мостом між людиною та Богом, а їх архітектурні особливості сприяють формуванню культурної та релігійної ідентичності.

Вивчення релігійної архітектури цього регіону дозволяє краще зрозуміти не лише її історичний контекст, але й сучасне значення для релігійних громад та культурного спадку світу.

Література:

1. Berger P. Sacred Spaces of Judaism. Oxford University Press, 2021. 240 p.
2. Grabar O. The Formation of Islamic Art. Yale University Press, 2019. 300 p.
3. Krautheimer R. Early Christian and Byzantine Architecture. Princeton University Press, 2020. 345 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-10>

Ціватий В. Г.

*кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин
м. Київ, Україна*

ПУБЛІЧНЕ МОВЛЕННЯ І ДИПЛОМАТИЧНЕ ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ (АРАБСЬКЕ СЕРЕДНЬОВІЧНЕ КРАСНОМОВСТВО І КОМУНІКАЦІЯ)

Актуальність проблеми концепту «ораторське мистецтво», у моделях культури Античного та Середньовічного суспільств, обумовлена зростаючим інтересом до розвитку історичної комунікології, мовленнєвих комунікацій (зокрема ораторського мистецтва, дипломатичного красномовства, публічного мовлення та